

osudově podstatná (a „morálně závazná“), jak se může jevit z perspektivy obyvatel relativně vysoce selektovaných, nacionálně většinově dominovaných centrálních oblastí republiky.

A zase lze říci, že Bitmanovo líčení konce války a bezprostředně poválečného období je nejcennější tam, kde jde o autentické vzpomínky a snad i evokaci dobového vnímání oné situace (kapitolka Květen 1945). Čtenář si uvědomí, jak podstatnou roli pro skutečné i prací s dobovými prameny evokované vzpomínání hraje skutečnost, zda člověk v oné době byl vystaven nebo ušetřen osobních drastických zážitků nebo zda pak tuto zkušenost třeba i nepřímou nabyt prostřednictvím opakovaného vyprávění doma nebo v kruhu známých a osudem spřízněných lidí. Bitman byl tehdy jako čtrnáctiletý kluk přímého setkání s většinou drastických momentů oněch těžkých týdnů a měsíců na přelomu války a míru zřejmě ušetřen a navíc – díky otci, který ze Smržovky odešel jako nenadšený voják wehrmachtu a vrátil se jako slavný voják Svobodovy armády – patřil k těm, kdo změnou režimu ideálně i prakticky získali. Jeho líčení je proto klidné, autor vše (i řadu mnohdy drastických sebevražd německého obyvatelstva, resp. vyvraždění vlastních rodin a následných sebevražd otců) líčí se zaujatým, ale diváckým odstupem a vysloveně nedramaticky. Obdobně to platí i o vyhnání a zejména transferu německého obyvatelstva ze Smržovky.¹⁰ Snad se ani nechce věřit, že ve Smržovce po válce vše proběhlo tak pokojně a bezproblémově.

Pokusili jsme se ukázat, že Bitmanovy vzpomínky na jeho Smržovku jsou textem velké zajímavosti a nesporné ceny. Nejsou ovšem a nechtějí být prací odborně dějepisnou – zachovávají si výrazně subjektivní charakter. Měly by se stát podnětem k zájmu o zajímavou a komplikovanou minulost Smržovky ve 20. století, motivací k návratům do míst a časů, kdy Češi a Němci žili v (slovy Jana Křena) „konfliktním společenství“ v rámci českých zemí.¹¹

Jiří Pešek

Beverly Crawford, Power and German Foreign Policy: Embedded Hegemony in Europe. New York: Palgrave Macmillan, 2007. 240 s. ISBN 978-0-230-52108-7

Beverly Crawford je vědeckou pracovnící Centra pro německá a evropská studia na americké Univerzitě v Berkeley v Kalifornii. Specializuje se na mezinárodní vztahy a na politickou ekonomii. V této monografii se snaží odpovědět na otázku, co lze označit

¹⁰ Je opět zajímavé, že autor zřejmě nepoužil žádnou z řady prací nejvýznamnějšího českého badatele o této době a problematice Tomáše Staňka. Zmíňme např. jeho knihu *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování* (Praha: Ústav pro soudobé dějiny, 2005). Je přitom dobré připomenout, že dvě klíčové Staňkovy knihy jsou dnes dostupné i v německém překladu: Tomáš Staněk, *Verfolgung 1945. Die Stellung der Deutschen in Böhmen, Mähren und Schlesien (außerhalb der Lager und Gefängnisse)* (Wien: Böhlau, 2002); a též, *Internierung und Zwangsarbeit. Das Lager-system in den böhmischen Ländern 1945–1948* (München: Oldenbourg, 2007).

¹¹ Jan Křen, *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780–1918* (Praha: Academia, 1990), německy *Die Konfliktgemeinschaft. Tschechen und Deutsche 1780–1918* (München: Oldenbourg, 1996).

za faktory určující zahraničně politické preference Spolkové republiky Německo od konce studené války. Ačkoliv uznává částečnou platnost zahraničně politických teorií a vlivů, jako je domácí politika nebo identita, její teze zní, že je to ekonomické a politické postavení toho kterého státu, které se největší měrou podílí na utváření jeho politických rozhodnutí. Spolkovou republiku Německo zde prezentuje jako lokálního hegemonu, který je pevně zakořeněn v evropských a světových mezinárodních organizacích, v některých z nich (EU) dokonce udává směr (*embedded hegemony*). Dále zde Německo představuje jako stát, který k dosažení svých cílů neváhá jednat unilaterálně, a tedy v rozporu se svými hluboko zakořeněnými tradicemi, i když ve většině ostatních případů jedná v konsensu s ostatními evropskými a světovými partnery. Co ho k tomu vede?

Odpověď na tuto klíčovou otázku nachází autorka pomocí analýzy tří případů, v jejichž rámci lze chování Německa na mezinárodní scéně označit za nestandardní, přičemž toto chování dosavadní zahraničně politické teorie nedokázaly (aspoň podle Crawfordové) uspokojivě vysvětlit. Všechny tyto tři případy se zdají být pro současný a budoucí vývoj německé zahraniční politiky určující. Podle slov samotné autorky se její přístup k tématům odlišuje od ostatních svou dynamikou, která spočívá v tom, že vždy analyzuje nejen to, co na konkrétním kroku Německa bylo odlišné, ale i jaké další faktory se současně změnily. Formálně postupuje tak, že představí daný problém a své stanovisko, analyzuje stanoviska zástupců ostatních zahraničně politických teorií, jako je realismus, institucionalismus a intergovernmentalismus. Dále se blíže věnuje konkrétnímu případu, nastiňuje mezinárodní i vnitropolitickou situaci a prezentuje a obhajuje své metodologické stanovisko. V závěru publikace se Crawfordová podává shrnutí závěrů a předpověď budoucího vývoje na poli německé zahraniční politiky.

Prvním příkladem, na kterém se autorka rozhodla demonstrovat provázanost mocenského postavení státu s tvorbou jeho zahraničně politických rozhodnutí, je německé jednání během válečných konfliktů v bývalé Jugoslávii. Svou pozornost soustředila na německý odklon od multilateralismu (svého tradičního postoje v zahraniční politice) v podobě diplomatického uznání Chorvatska a Slovinska v roce 1991 a jeho následný návrat ke kooperaci se zahraničními partnery v průběhu bosenské krize. Základní otázka tu zní, co vedlo Německo k odklonu a následnému opětovnému příklonu k multilateralismu, potažmo jak s tím souvisí válečný konflikt v Kosovu – místě historicky prvního zahraničního nasazení německých vojenských jednotek, které navíc nesloužilo obraně Německa ani žádného z členských států Severoatlantické aliance. Co vedlo k tomuto kroku?

Jako jedno z alternativních vysvětlení německého unilaterálního jednání uvádí Crawfordová vliv německých vnitropolitických činitelů, který považuje za důležitý, nikoliv však zcela vysvětlující. Crawfordová uznává existenci vnitropolitického tlaku na vrcholné německé představitele Kohla a Genschera, úspěch tohoto tlaku by však podle ní nikdy nebyl možný bez dostatečné politické a ekonomické síly SRN (další podmínkou pro úspěšné prosazení se stanoviska vnitropolitických aktérů bylo dosažení konsensu celého politického spektra napříč). Ta mohla podstatně rozšířit manévrovací prostor v rámci mezinárodních institucí; unilaterální jednání Spolkové republiky bylo v tomto případě usnadněno, ne-li umožněno, nejasností platných norem a absencí účinného sankčního mechanismu.

Naopak v případě válečného konfliktu v Bosně, jehož potlačení považuje Crawfordová za zkoušku budoucí schopnosti ES přispívat k řešení mezinárodních konfliktů, byl jakýkoli odklon od multilateralismu vyloučen. Oslabené postavení Německa při mírových vyjednáváních v důsledku absence jeho vojenských jednotek na válečném území je naopak označeno za jeden z určujících momentů vývoje německé vojenské politiky. Vojenská účast, a tedy nasazení životů vlastních vojáků, se zdají být podmínkou pro udržení politické váhy u vyjednávacího stolu. Porušení dosavadního tabu v podobě vojenského nasazení v Kosovu se tak jeví přirozeným důsledkem předcházející zkušenosti, a je tedy podle Crawfordové inkarnací snahy po udržení velmocenského postavení. V důsledku válečných událostí na Balkáně se tak formují nové cíle bezpečnostní politiky – na místo obrany vlastní bezpečnosti a bezpečnosti členských států nastupuje obrana stability světového bezpečnostního systému.

Dalším zkoumaným příkladem je německá politika v rámci Evropského měnového systému. Zde si autorka klade otázky, jaké motivy stály za souhlasem Spolkové republiky se zřízením Evropské měnové unie (EMU). Toto rozhodnutí se může zdát překvapivé, vezmeme-li v potaz, že se tak stalo v době, kdy německá měna zaujímala ve světě stěžejní postavení. Ještě překvapivější se v této souvislosti může jevit pozdější odklon Německa od pevně zakořeněných tradic a dosavadních cílů v podobě porušení Paktu stability a růstu, především pak odmítnutí podřídit se jeho sankčnímu mechanismu.

V případě první otázky, tedy důvodů pozitivního postoje Německa ke zřízení EMU, vyvrací Crawfordová argumenty internacionalistů i strukturálních realistů. Podle některých internacionalistů (přičemž stejný názor zastává například i Bierling) stála za německým příklonem k myšlence na zavedení jednotné evropské měny dohoda s Francií. Německo tak mělo podpořit vytvoření měnové unie výměnou za francouzský souhlas s německým znovusjednocením. Jako protiargument k této tezi uvádí Crawfordová tradiční příklon Německa k přísné cenové politice (německé preference ve prospěch měnové unie opakovaně zaznívaly již od 70. let v podobě Wernerova plánu nebo např. angažmá Helmuta Schmidta v této otázce v průběhu 80. let), a především pak načasování tohoto kroku. K ustavení Komise pro ekonomickou a monetární unii pod vedením Jacquese Delorese došlo totiž už v roce 1988 po zasedání Evropské rady v Hannoveru, zpráva ve prospěch založení EMU byla zveřejněna v roce 1989. Rozhodnutí o provedení první fáze EMU padlo však již v červnu 1989, přičemž sjednocení Německa bylo zpečetěno téměř rok poté.

Strukturálním realistům Crawfordová vytkla absenci hegemoniální teorie, která je u nich jinak spíše tradičně přítomná. Právě hegemoniální teorii společně s teorií, podle které se spolu s měnící se ekonomickou silou mění i zahraničně politické preference, připisuje autorka v tomto případě centrální význam. Díky pozici lokálního hegemonu tak bylo Spolkové republice umožněno prosadit své dlouhodobé preference – tedy cenovou stabilitu a stabilitu směnných kurzů, udržet svou roli hegemonu a zároveň odlehčit svým dosavadním závazkům ve finanční oblasti v podobě tzv. burden-sharing, tedy sdílení zátěže plynoucí z role finanční velmoci (ochránce stability směnných kurzů). Svou roli sehráli i vnitropolití aktéři, jako jsou němečtí exportéři nebo Německá spolková banka. Zatímco prosazení přísných pravidel na evropské úrovni bylo jednoznačně v zájmu německých exportérů (podporu vyslovilo i Bavorsko, jehož export byl obzvláště zasažen krizí EMS v letech 1992–1993),

postavila se Německá spolková banka původně proti. Kompromis s tímto vnitropolitickým protivníkem mohlo být dosaženo právě příslibem cenové stability – v podobě Paktu stability a růstu a stanovením konvergenčních kritérií.

Hegemoniální teorie stojí podle autorky i za odklonem Německa od dosavadní politiky tvrdých postihů proti nedodržení fiskální politiky v podobě odmítnutí finančních sankcí za dlouhodobé zvýšené zadlužení státního rozpočtu (společně s Francií). Přísná fiskální politika se v době slabého hospodářského růstu (růst ekonomiky SRN dosahoval od 1996 pouze 1,1 % – s. 138) mohla v případě Německa přispět k celoevropskému prohloubení globální ekonomické krize. Tehdejšímu německému ministru financí Hansi Eichelovi se proti rozhodnutí Evropské komise o uvalení sankcí sice podařilo získat podporu většiny evropských ministrů financí (proti byli nizozemský, rakouský, finský a španělský ministr), konečné slovo ve prospěch „dvou hříšníků“ pronesl až Evropský ústavní soud, na který se Evropská komise obrátila se stížností. Hegemon si tak v případě, že mu dosavadní (často jím) nastavená pravidla nevyhovují, tato pravidla bez jakéhokoli postihu změnil. Ukotvení Spolkové republiky v mezinárodních institucích může posloužit k zjemnění obav z důsledků takového jednání.

Třetím zkoumaným případem je německé angažmá v boji proti zbráním hromadného ničení, které se projevovalo agitací za zřízení Evropského režimu kontroly exportu. Ten by pomohl lépe ošetřit a především sjednotit vývoz zboží dvojího užití. Zde si autorka klade otázku, co ovlivnilo rozhodnutí SRN, třetího největšího exportéra na světě, zavést přísná exportní opatření nejprve na národní úrovni a později i na evropské úrovni. Toto rozhodnutí se zdá být o to překvapivější, vezmeme-li v úvahu poněkud laxní postoj Spolkové republiky k americkému poválečnému kontrolnímu systému CoCom (Coordinating Committee).

I zde se autorka vymezuje vůči dosavadním teoriím. Za zmínku stojí například jedna z realistických tezí, podle které se exportní velmocí snaží udržet náskok před svými rivaly ne zvyšováním vlastního podílu na mezinárodním trhu, ale právě omezením exportu klíčových technologií, tak aby se nemohly dostat do rukou konkurenta (teze Alberta O. Hirschmana). Německá kontrolní opatření v oblasti exportu tak mohou být interpretována jako snaha ubránit své postavení hegemonu. Ačkoli této tezi nelze upřít jistou logiku, vysvětlení pro úsilí Německa zavádět omezení na multilaterální rovině chybí.

Zajímavá je i teorie domácích (vnitřních) vlivů, která za pozadí těchto radikálních změn německého postoje na úkor svobody trhu považuje tzv. „Rabta aféru“ z konce 90. let (skandál, během kterého vyšel v lednu 1989 najevo podíl německé chemické společnosti Imhausen-Chemie na plánování a výstavbě továrny na výrobu chemických zbraní v Libyi, odhalil i povědomí německé vlády o celé záležitosti, stejně jako její ignoraci libyjských zájmů). Ačkoli tato událost jistě celý proces omezování svobody vývozu urychlila, spolková vláda si reformu kontrolních mechanismů vývozu kladla za cíl již před vypuknutím aféry – byla tak například jednou z priorit ministerstva zahraničí v 80. letech.

Co se týče multilateralizace těchto předpisů, zde naopak není pochyb o vlivu vnitřních aktérů. Je nabíledni, že se zavádění přísných kontrolních mechanismů na národní úrovni nesetkalo s nadšením německých exportérů. Ti se tak právem cítili znevýhodnění vůči zahraničním konkurentům, jejichž obchodní aktivity nepodléhaly tak přísným předpisům.

Především v době ekonomické stagnace nemohla zůstat jejich agitace bez odezvy – na jejich stranu postavil např. ministr hospodářství, Günther Rexrodt. Kromě řady zmírňujících opatření na vnitrostátní úrovni (např. ústupek ministerstva zahraničí v podobě zredukování seznamu „nebezpečných zemí“ ze 32 na devět). V březnu 2000 pak došlo k fúzi dvou dozorčích institucí ministerstva hospodářství v jednu, když se Bundesamt für Wirtschaft a Bundesausfuhramt spojili v Bundesamt für Wirtschaft und Ausfuhrkontrolle (BAFA). Poté následovalo lobbování Německa za harmonizaci standardů na mezinárodní úrovni, především pak v rámci EU.

Ačkoli lze označit první výsledky německé agitace na evropské úrovni spíše jako kompromisní, byl i tento kompromis dalekosáhlejšího charakteru než řada ostatních mezinárodních úmluv. Za zmínku stojí, že Německo zůstalo – i po dosažení těchto částečných úspěchů na mezinárodním poli – u přísných opatření na národní úrovni, která v mnohém předčila evropské směrnice (podobně jako USA v případě kontrolního systému CoCom) a dále lobbovalo za jejich zprísnění. Úspěch se dostavil již v roce 1995, kdy došlo ke schválení kontrolního mechanismu v podobě pravidelných hlášení Komise (každé dva roky) podávaných Evropskému parlamentu a Radě EU o aktuálních problémech a nedostatcích systému. Ve prospěch německého úsilí se ukázala i rozhodnutí Evropského ústavního soudu. Snahy Spolkové republiky vyvrcholily v roce 2000 schválením nových regulačních mechanismů EU. Za obzvláštní úspěch považovalo SRN svou agitaci za kontrolu datových přenosů (*intangible transfers*) pomocí e-mailu, faxu apod., dále prosadilo společný seznam všech zemí, které mají v oblasti vývozu výjimku (*EU license exceptions list*).

Skutečnost, že k utváření německých kontrolních mechanismů v oblasti vývozu došlo v období let 1990 až 1993, naznačuje, že podstatný podíl na změně preferencí Spolkové republiky měly i vnější faktory. Kromě konce studené války spojeného s postupným hroucením se amerického systému CoCom, to byla i výše zmíněná ekonomická stagnace, která si vyžádala zásah ze strany Německa jako lokálního hegemonu.

Podobně jako i v ostatních dvou zde pojednávaných případech sehrálo i zde podle Beverly Crawfordové podstatnou roli velmocenské postavení Spolkové republiky, které Německu umožnilo aktivně se podílet na utváření a reformě evropských institucí. Nově zavedený konzultační mechanismus na mezinárodní úrovni měl tak nejen přispět ke sblížení evropských partnerů, ale i sdílení zátěže – nebo-li nevýhod, které plynou z velmocenského postavení, především pak obránce stability systému.

Co se týče výhledu do budoucna, ten Crawfordová nespojuje jen s energetickou nezávislostí na Rusku, rozvojem transatlantických vztahů nebo postupem evropské integrace, ale i s působením některých vnitropolitických vlivů, jako je nárůst počtu muslimského obyvatelstva, jak v důsledku imigrace, tak i jeho vyšší natality. Zde vyjadřuje autorka obavy o možné působení tohoto faktoru na německé zahraničně politické preference.

Tato publikace jistě poslouží čtenářům jak z laické, tak i odborné veřejnosti. Je to dáno tím, že se autorce podařilo skloubit její odborný charakter s výjimečnou čtivostí. Čtenář tak například kromě tradičního úvodu, představujícího cíle práce a nejběžnější zahraničně politické přístupy (jako je realismus, intergovernmentalismus a institucionismus), uvítá i výhled do budoucnosti v podobě sci-fi náhledu do běžného dne německé kancléřky v roce 2015,

kterým se Beverly Crawfordová se čtenáři loučí i v samotném závěru knihy. Českému čtenáři jistě neujde autorčino (byť pouze velice okrajové) pojednání o zemích bývalého východního bloku. Nejen že mezi nimi nerozlišuje (*Many of the new member states once served as sources or transshipment bases for weapons systems and technologies destined for human rights abusers, warring regions and rogue states* – s. 171), resp. používá velice zobecňující tvrzení, ale staví se s nedůvěrou i ke stabilitě jejich politických systémů, což považuji za poněkud málo sofistickované. Je patrné, že v problematice tzv. nových členských států EU se autorka necítí být právě silná, vzhledem k zaměření publikace to však nemusí být nutně na škodu. Svou názorovou příslušnost autorka nezapře ani antiruským postojem, který nechává zaznít na samém konci publikace v podobě tvrzení, že německá energetická závislost na Rusku by mohla negativně ovlivnit transatlantické vztahy. Symptomatický je i její velký důraz na vývoj na poli boje proti terorismem, který bývá z evropského pohledu někdy upozaděn. I přes tuto drobnou, spíše subjektivní kritiku, jsem přesvědčena o nesporném přínosu práce. Kromě nového pohledu na některé kroky německé zahraniční politiky je unikátní i svým přesvědčivým způsobem argumentace a vymezením vůči rozšířeným klišé.

Barbora Veselá

Simon Green, Dan Hough, Alister Miskimmon, Graham Timmins, **The Politics of the New Germany**. London: Routledge, 2007. 208 s. ISBN 978-0-415-35366-3

Knih, která vznikla jako studijní materiál pro studenty politikologie a mezinárodních vztahů, představuje současné Německo, jeho postavení na mezinárodní scéně a zejména dilemata a problémy, kterým musí čelit. Jednou z otázek, již si autoři kladou, je jak se liší současná „berlínská republika“ od té předešlé „bonnské.“ Hlavní mezník knihy tak tvoří německé sjednocení, které přineslo největší změny v politice a je také zachyceno v názvu publikace.

Nakladatelství Routledge se orientuje na vydávání literatury a učebnic z oblasti sociálních a humanitních věd. Tomu odpovídá i tato publikace, jež je dílem britských universitních učitelů, specializujících se na evropskou a německou politiku. Simon Green se věnuje výzkumu německé a evropské politiky na univerzitě v Birminghamu, Dan Hough přednáší politikologii na univerzitě v Sussexu, Alister Miskimmon v Londýně a Graham Timmins ve Stirlingu.

V kontextu dostupné literatury k domácí i zahraniční politice Německa představuje kniha zajímavý průřez danou problematikou. Byla koncipována především jako učebnice, proto nečekejme závratně nové závěry. Publikace stručně sleduje historii a vzniknuvší demokratické instituce v Německu, ale současně se věnuje i problémům imigrace, demografického vývoje či aktuální podobě německého státu blahobytu. Jedná se tak o velmi čtivou učebnici, která shrnuje dosavadní výzkum a teze velkých jmen současných společenských věd.

Knih má dobře koncipovanou strukturu, která vychází čtenáři maximálně vstříc. Obsahuje jedenáct kapitol, které se postupně věnují historickému, institucionálnímu, společen-